

Samenvatting Wetenschappelijke Verantwoording Doelgroepenanalyse Laaggeletterden

Er zijn al veel onderzoeksrapporten over laaggeletterdheid. Toch bieden die rapporten gemeenten nog onvoldoende houvast om gericht beleid te kunnen maken. Dat komt omdat de groep laaggeletterden heel divers is. Er zijn grote verschillen in niveau, levensfase en leerwens. Gemeenten willen de verschillende groepen kunnen onderscheiden.

Om gemeenten hierbij te helpen, heeft de overheid ECBO, ROA en Etil opdracht gegeven om de Doelgroepenanalyse Laaggeletterdheid uit te voeren. De analyse biedt gemeenten handvatten om beleidskeuzes te maken voor specifieke groepen laaggeletterden en het cursusaanbod dat hier het best bij past.

In deze samenvatting van de [wetenschappelijke verantwoording beschrijven](#) we eerst hoe de typering van de verschillende doelgroepen is ontstaan. Daarna presenteren we de geschatte omvang van de doelgroepen. Vervolgens beschrijven we op niveau van gemeente en arbeidsmarktregio hoe we het percentage laaggeletterden geschat hebben, en wat de omvang van de diverse doelgroepen is. Tot slot volgt een opsomming van de belangrijkste overwegingen, randvoorwaarden en beperkingen van de doelgroepenanalyse.

De resultaten van de doelgroepenanalyse zijn verwerkt in een online tool: www.geletterdheidinzicht.nl.

1. Doel van de clusteranalyse

Het doel van de clusteranalyse is om een beperkt en hanteerbaar aantal subgroepen te identificeren die bruikbaar zijn bij het opstellen van beleid. Hieronder volgen de belangrijkste uitgangspunten bij elke clusteranalyse:

- De clusters moeten voldoende detail bevatten om inhoudelijke betekenis te hebben.
- De clusters moeten duidelijk van elkaar verschillen en voldoende groot zijn.
- Daaruit volgt dat er maar een beperkt aantal kenmerken gebruikt kunnen worden in de analyse.

2. Opzet van de clusteranalyse

We maken de typering van de doelgroepen met een aantal objectieve kenmerken. Hiervoor maken we gebruik van de data van PIAAC en CBS-registerdata. De PIAAC-data richten zich op de bevolking tussen 16 en 65 jaar. Daarom beperken wij ons ook tot deze leeftijdsgroep. We beperken ons ook tot de kenmerken die voorkomen in de registerdata van CBS.

Dit zijn de acht objectieve kenmerken die zijn meegenomen in de clusteranalyse:

- geslacht
- leeftijd:
 - 16 tot 30 jaar
 - 30 tot 50 jaar
 - 50 tot 65 jaar
- migratieachtergrond:
 - Nederlandse achtergrond
 - eerste generatie migrant (in het buitenland geboren)
 - tweede generatie migrant (één of beide ouder(s) in het buitenland geboren)
- partner en/of kinderen:
 - geen partner en geen kinderen
 - wel partner en geen kinderen
 - geen partner en wel kinderen
 - een partner en kinderen
- opleidingsniveau
 - hbo of hoger
 - alle andere opleidingen
- status op de arbeidsmarkt
 - werkend
 - werkloos
 - niet actief (bijvoorbeeld arbeidsongeschikt, vervroegd pensioen of voltijds student)
- wel of geen bijstandsuitkering
- schulden: wel of niet in een schuldsaneringstraject

De mate van laaggeletterdheid: mild en zeer laaggeletterd

In het PIAAC-onderzoek zijn de kernvaardigheden van volwassenen gemeten. Het gaat daarbij om vaardigheden die essentieel zijn voor het gebruiken, begrijpen en analyseren van informatie die we in het dagelijks leven tegenkomen. Geletterdheid is hier een onderdeel van. De vaardigheden worden gemeten op een schaal van 0 tot 500. Wie lager scoort dan 225 is laaggeletterd.

We voeren twee aparte clusteranalyses uit: één voor mild laaggeletterden (met een score tussen 200 en 225) en één voor zeer laaggeletterden (met een score onder 200). Dit doen we omdat we ervan uitgaan dat mild laaggeletterden gemakkelijker een hoger niveau bereiken dan zeer laaggeletterden. Zo krijgen gemeenten enig inzicht in de leerbaarheid van de doelgroepen. De mild laaggeletterden zijn de hoofddoelgroep van dit onderzoek. We trekken de grens bij 200, omdat dit overeenkomt met het verschil in geletterdheid tussen twee opleidingsniveaus. Zo is het verschil in de gemiddelde score op geletterdheid tussen mensen met mbo en hbo ook ongeveer 25 punten. De registerdata over licht verstandelijke beperkingen (LVB) konden we helaas niet in het onderzoek meenemen. Het CBS schat in dat minder dan 10% van de mensen met een LVB geregistreerd staan. Omdat deze data onvolledig zijn, is er een grote kans op een vertekend beeld.

Smalle en brede definitie van laaggeletterdheid

De brede definitie van laaggeletterdheid omvat geletterdheid, gecijferdheid en digitale vaardigheden. In de smalle definitie van laaggeletterdheid nemen we gecijferdheid en digitale vaardigheden niet mee.

Voor de schattingen van de percentages laaggeletterden per gemeente en arbeidsmarktregio gebruiken we de smalle én de brede definitie. Voor de schattingen per doelgroep hanteren we alleen de smalle definitie, omdat de gegevens dan beter aansluiten op eerder onderzoek naar laaggeletterdheid. En ook omdat alleen de smalle definitie een verdeling mogelijk maakt tussen mild en zeer laaggeletterden.

Uitvoering van de clusteranalyse

We voeren de clusteranalyse eerst uit voor de groep mild laaggeletterden. Dit doen we in stappen, om uiteindelijk te komen tot clusters die zich duidelijk van elkaar onderscheiden. In de eerste stap nemen we alle acht kenmerken mee. De statistische kwaliteit blijkt onvoldoende: de clusters onderscheiden zich niet duidelijk van elkaar en de kans bestaat dat mensen in meerdere clusters vallen. Sommige kenmerken bepalen niet sterk genoeg in welk cluster iemand valt. Zo blijkt het geslacht niet van belang: in elk cluster zitten mannen en vrouwen.

In de volgende stappen verwijderen we kenmerken die geen bijdrage leveren aan het onderscheid tussen de clusters. Dit leidt uiteindelijk tot een analyse van voldoende statistische kwaliteit.

De volgende kenmerken blijven over:

- leeftijd;
- migratieachtergrond;
- partner en/of kinderen;
- status op de arbeidsmarkt.

Deze kenmerken zijn verwijderd:

- geslacht;
- opleidingsniveau;
- bijstandsuitkering;
- deelnemen aan schuldsanering.

Het feit dat deze kenmerken niet zijn meegenomen in de definitieve clusteranalyse, betekent niet dat deze kenmerken niet belangrijk zijn. Uit eerder onderzoek blijkt een

belangrijke relatie tussen de bovengenoemde factoren en laaggeletterdheid. Daarom zijn deze factoren wel in kaart gebracht voor elk cluster.

De clusteranalyse hebben we vervolgens herhaald voor de groep zeer laaggeletterden. Dit levert dezelfde resultaten op, met één uitzondering in het cluster 'laaggeletterden vanaf 30 jaar met een migratieachtergrond' (cluster F). Bij de zeer laaggeletterden onderscheiden we binnen dit cluster drie subgroepen:

- oudere migranten met partner en kinderen;
- migranten tussen 30 en 50 jaar met partner en kinderen;
- alleenstaande migranten van 30 jaar en ouder.

We hebben deze verdere opsplitsing niet meegenomen in de analyse, omdat de hoofdanalyse gaat over de mild laaggeletterden. Daarnaast is splitsing relevant voor een beperkt aantal gemeenten. Wel hebben we aanvullende informatie opgenomen over dit cluster in bijlage 1.

Het is mogelijk dat er bij de groep eerste generatie migranten ook inburgeringsplichtigen zijn. Het gaat dan om zulke kleine aantallen, dat dit geen invloed heeft op de uitkomsten van de analyse.

3. Typering van de doelgroepen op basis van de clusters

De clusteranalyse bestaat uit zes clusters, plus een restgroep van mensen die niet in de clusters passen. De clusters overlappen niet. De clusters zijn op 7 november 2019 vastgesteld door de adviesgroep en de begeleidingscommissie. De clusters zijn gebruikt als basis voor de verdere uitwerking van de profielen van de doelgroepen in de volgende stappen van het project.

De clusters

A	Ouderen, werkend, met Nederlandse achtergrond, met partner en kinderen
	De mensen in deze groep zijn 50 tot en met 65 jaar. Ze hebben een partner en kinderen. Uit eerder onderzoek weten we dat ze vaak werken in de facilitaire dienstverlening, schoonmaak, productie, landbouw en horeca. Beroepen die in deze groep veel voorkomen zijn: schoonmaker, productiemedewerker, assemblagemedewerker of hulpkracht in de bouw, industrie, horeca en landbouw.
B	Ouderen, niet-actief, met Nederlandse achtergrond, met partner en kinderen
	De mensen in deze groep zijn 50 tot en met 65 jaar. Ze hebben een partner en kinderen. Deze groep werkt niet en bestaat vooral uit mensen die met vervroegd pensioen zijn, of arbeidsongeschikt. Mogelijk geldt voor deze groep dat hun vaardigheden achteruitgaan, omdat ze die minder gebruiken. Ze lazen bijvoorbeeld wel toen ze werkten, maar nu niet meer. Dan kan de leesvaardigheid verslechteren.

C	Tussen 30 en 50 jaar, werkend, met Nederlandse achtergrond, divers qua partners en kinderen
	In deze groep zitten mensen met en zonder partner en kinderen. Net als doelgroep A werken ze vaak in de facilitaire dienstverlening, schoonmaak, productie, landbouw en horeca.
D	Ouderen, zowel werkend als niet-werkend, met Nederlandse achtergrond, met partner of kinderen
	De mensen in deze doelgroep zijn 50 tot en met 65 jaar. Het zijn vooral alleenstaande ouders met kinderen. Een kleiner deel is kinderloos met een partner. In deze groep zitten iets meer werklozen dan werkenden.
E	Jongeren, zowel werkend als niet-werkend, zowel met Nederlandse achtergrond als met migratieachtergrond, zonder partner en kinderen
	Deze groep bestaat uit jongeren van 16 tot 30 jaar oud zonder partner en kinderen. Ze hebben een Nederlandse achtergrond of een migratieachtergrond. Het zijn deels jongeren die nog met een opleiding bezig zijn, bijvoorbeeld mbo. Er zijn ook werkenden in deze groep.
F	Mensen met een migratieachtergrond, 30 jaar en ouder, zowel werkend als niet-werkend, met partner, met kinderen of met beide
	Mensen in deze doelgroep hebben een migratieachtergrond. Het zijn vaak migranten van de 1e generatie. Hun leeftijd is 30 tot en met 65 jaar. De mensen in deze doelgroep hebben meestal een partner en kinderen. Een kleiner deel heeft een partner of kinderen. Hun status op de arbeidsmarkt is divers: werkend, werkloos en niet-actief.
G	Restgroep van mensen die niet in één van de zes clusters A tot en met F vallen
	Deze doelgroep past niet bij de zes doelgroepen A tot en met F. De mensen in deze groep verschillen onderling van elkaar. Het zijn bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none">• 2e generatie migranten;• Jongeren met kinderen;• Alleenstaande 1e generatie migranten zonder kinderen die ouder zijn dan 30 jaar;• Alleenstaande oudere werknemers zonder kinderen.

4. Geschatte omvang van de doelgroepen op basis van de clusters

Op basis van de zes clusters maken we een schatting van de omvang van de doelgroepen. We doen dat niet alleen voor de groep laaggeletterden, maar ook voor de gehele bevolking tussen 16 en 65 jaar. Zo kunnen we vaststellen hoe groot de totale doelgroep is en welk percentage daarvan laaggeletterd is.

Elke doelgroep heeft een aantal onderscheidende kenmerken. Hieronder staan de kenmerken per groep genoemd. We beschrijven kenmerken als 'mix' als ze onvoldoende onderscheidend zijn. Een voorbeeld: de verdeling van werkenden, werklozen en niet-actieven is in groep F vrijwel hetzelfde als in de totale groep laaggeletterden. We nemen dit kenmerk daarom niet mee.

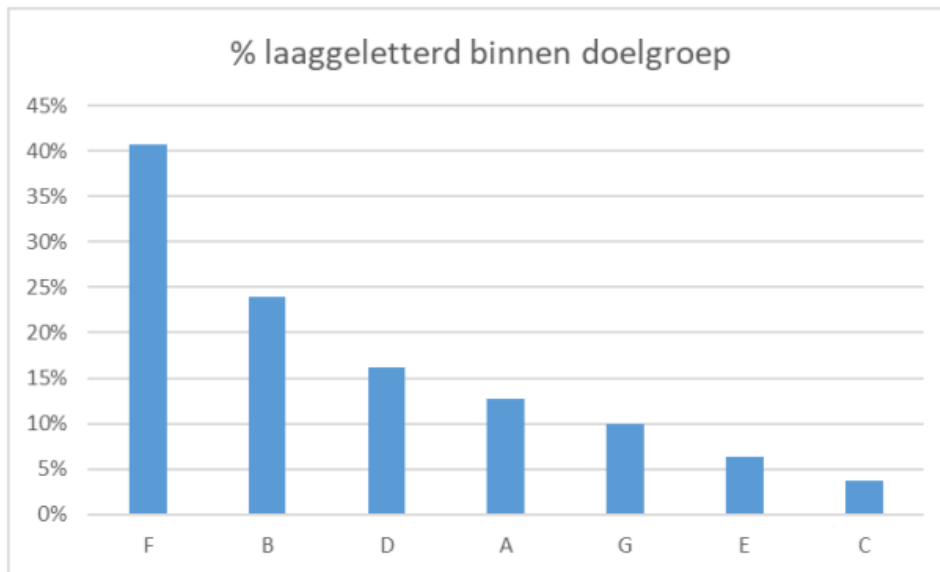
Kenmerken van de doelgroep

Doelgroep	Leeftijd	Partner en/of kinderen	Met of zonder migratie-achtergrond	Status op de arbeidsmarkt
A	50 – 65	Partner en kinderen	Niet-migrant	Werkend
B	50 – 65	Partner en kinderen	Niet-migrant	Niet-actief
C	30 – 50	Mix	Niet-migrant	Werkend
D	50 – 65	Partner of kinderen	Niet-migrant	Mix
E	16 – 30	Geen van beide	Mix	Mix
F	30 – 65	Partner en/of kinderen	Migrant (vooral 1e generatie)	Mix
G Restgroep	Mix	Mix	Mix	Mix

In de figuren 1, 2 en 3 geven we op verschillende manieren de geschatte omvang van de doelgroepen weer. Dit zijn alle laaggeletterden, dus mild en zeer laaggeletterd. In bijlage 2 staat een tabel met meer precieze percentages voor de schattingen. Hier vind je ook tabellen met schattingen voor mild laaggeletterden en zeer laaggeletterden apart.

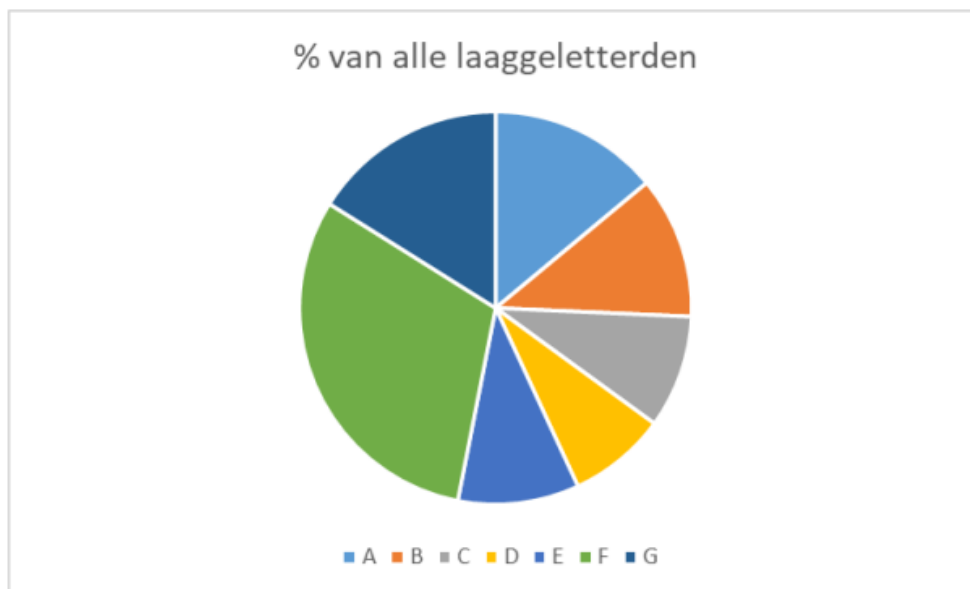

Figuur 1: Percentage laaggeletterden binnen elk van de doelgroepen.

Figuur 1 laat zien welk percentage van de bevolking laaggeletterd is binnen elke doelgroep. Laaggeletterdheid komt veel voor in de doelgroep migranten van 30 jaar en ouder (F). Laaggeletterdheid komt weinig voor in de groep werkenden met een Nederlandse achtergrond van 30 tot 50 jaar (C).

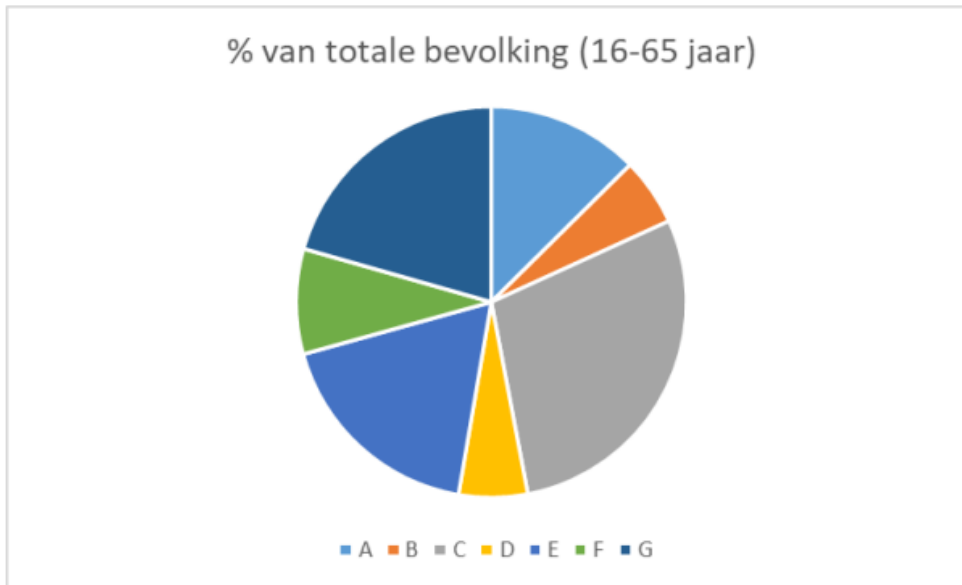
Figuur 2: Percentage van alle laaggeletterden per doelgroep.

In figuur 2 staat welk aandeel elke doelgroep heeft binnen het totaal aantal laaggeletterden. Opnieuw is het percentage migranten van 30 tot 50 jaar het grootst. De overige groepen verschillen niet veel in omvang. De restgroep (G) is 16,1%. Dat betekent dat we de overgrote meerderheid (83,9%) dus goed kunnen indelen in de zes afgebakende en onderscheidende doelgroepen.

Figuur 3: Percentage van de totale bevolking (16-65 jaar) per doelgroep

Figuur 3 toont hoe de doelgroepen zich verhouden tot de totale bevolking van 16 tot 65 jaar. Dit geeft een beeld om hoeveel mensen het bij elke doelgroep gaat. Van de migranten uit groep F zijn veel mensen laaggeletterd, maar het aandeel van deze groep binnen de totale bevolking is klein; 8,7% valt binnen deze groep. Van de Nederlandse werkenden uit groep C is een klein deel laaggeletterd, maar het gaat hier wel om heel veel mensen, namelijk 28,8% van de totale bevolking tussen 16 en 65 jaar.

5. Schatting op de niveaus van gemeente en arbeidsmarktregio

Na het vaststellen van de doelgroepen maken we schattingen op het niveau van gemeenten en arbeidsmarktregio. Om de schattingen te kunnen maken koppelen we de PIAAC-data aan de registerdata van het CBS. We maken de schattingen in twee stappen.

Stap 1. Schatting van het totale percentage laaggeletterden per gemeente en arbeidsmarktregio

We maken de schatting voor zowel de smalle als de brede definitie van laaggeletterdheid. Voor de smalle definitie (alleen geletterdheid) maken we een schatting van de verdeling tussen mild laaggeletterden en zeer laaggeletterden.

Stap 2. Schatting van het aandeel laaggeletterden per doelgroep in elke gemeente en arbeidsmarktregio.

We doen deze stap alleen voor de smalle definitie van laaggeletterdheid.

Geletterdheid In Zicht

De uitkomsten van de schattingen zijn verwerkt in de online tool [Geletterdheid In Zicht](#). In de tool zijn de profielen van de doelgroepen verder uitgewerkt. Er is een handreiking voor gemeenten die de tool willen gebruiken om hun beleid op het gebied van laaggeletterdheid vorm te geven. Een [samenvatting van de handreiking](#) vind je via de link.

We benadrukken nog even dat schattingen altijd een onzekerheidsmarge hebben. In dit onderzoek gebruiken we puntschattingen. Een puntschatting is één getal, namelijk de beste waarde. Maar het blijft een schatting, dus het werkelijke percentage kan iets afwijken. We adviseren gemeenten daarom om niet alleen te kijken naar de precieze percentages. Belangrijker is om te kijken hoe de gemeente zich verhoudt tot andere gemeenten.

6. Slotoverweging

We zetten de belangrijkste overwegingen, randvoorwaarden en beperkingen die een rol gespeeld hebben bij deze analyse, kort op een rij.

- Het doel van de clusteranalyse is om een beperkt aantal subgroepen te identificeren die gebruikt kunnen worden bij het beleid.
- We identificeren daarom subgroepen die landelijk te vergelijken zijn en die bruikbaar zijn voor alle gemeenten.
- Hieruit volgt dat we voor de clusteranalyse alleen data kunnen gebruiken die zowel in de PIAAC-data als in de CBS-registerdata beschikbaar zijn.
- De data in PIAAC gaan over de Nederlandse bevolking tussen 16 en 65 jaar. In de analyse beperken wij ons dus ook tot deze groep.
- Een clusteranalyse kent de volgende uitgangspunten:
 - de clusters moeten voldoende inhoudelijke betekenis hebben;
 - de clusteroplossing moet van statistische kwaliteit zijn;
 - de clusters moeten groot genoeg zijn.
- Dit leidt ertoe dat het aantal kenmerken dat de doelgroepen typeert, beperkt moet blijven. In de clusteranalyse zijn vier van de acht kenmerken gebruikt. In de online tool staan wel schattingen van de kenmerken die afvielen.
- De profielen van de doelgroepen zijn verder aangevuld met vindplaatsen, motieven en kenmerken van passend aanbod.
- Gemeenten kunnen de doelgroepenanalyse aanvullen met eigen data.

Bijlage 1 – Aanvullende kenmerken van de doelgroepen laaggeletterden

In de tabellen hieronder zijn alle laaggeletterden meegenomen. Dus iedereen die lager scoorde dan 225 in de PIAAC-data. We hanteren de smalle definitie van geletterdheid. Het opleidingsniveau is hier verder uitgesplitst naar vier niveaus. In de clusteranalyse hadden we twee niveaus. We kunnen hier vier niveaus laten zien, omdat we bij de berekening geen gebruik gemaakt hebben van de CBS-registerdata, die maar twee niveaus kent.

Tabel A4. Percentage mensen dat deelnam aan schuldsaneringstraject tussen 2007 en 2011 en percentage mensen met bijstandsuitkering in de afgelopen maand, per doelgroep

Doelgroep	% in schuldsanering	% met bijstandsuitkering
A	0.0%	0.0%
B	0.0%	4.7%
C	1.7%	3.9%
D	0.0%	5.0%
E	0.0%	2.9%
F	4.0%	16.9%
G	4.0%	19.5%

	hbo of wo			
A	14.9%	47.5%	27.4%	10.2%
B	29.4%	52.9%	15.3%	2.4%
C	22.6%	38.1%	38.0%	1.3%
D	29.0%	40.6%	25.8%	4.6%
E	49.0%	23.9%	24.7%	2.4%
F	44.8%	18.1%	19.5%	17.6%
G	30.8%	39.0%	21.3%	8.9%

Tabel A3. Verdeling mild laaggeletterd (literacy score 200-225) en zeer laaggeletterd (literacy score <200) per doelgroep

Doelgroep	% mild laaggeletterd	% zeer laaggeletterd
A	62.2%	37.8%
B	59.3%	40.7%
C	73.1%	26.9%
D	57.0%	43.0%
E	51.9%	48.1%
F	39.9%	60.1%
G	41.9%	58.1%

Aanvullende informatie over doelgroep F: mensen met een migratieachtergrond, 30 jaar en ouder, zowel werkend als niet-werkend, met partner, met kinderen of met beide.

Leeftijd	<ul style="list-style-type: none">• 58,9% is tussen 30 en 50 jaar• 41,1% is tussen 50 en 65 jaar
Partner en/of kinderen	<ul style="list-style-type: none">• 8,1% heeft een partner en geen kinderen• 24,1% heeft kinderen en geen partner• 67,8% heeft een partner en kinderen
Status op de arbeidsmarkt	<ul style="list-style-type: none">• 53,4% werkenden• 5,3% werklozen• 41,3% niet-actieven (onder meer: arbeidsongeschikt, niet-werkzoekend, voltijds student, vervroegd pensioen)

Bijlage 2 – Tabellen met geschatte omvang van de doelgroepen

Tabel B1: Omvang van de doelgroepen (percentage binnen elke doelgroep dat laaggeletterd is, aandeel van elke doelgroep binnen alle laaggeletterden en aandeel van elke doelgroep binnen de totale bevolking tussen 16 en 65 jaar)

Doelgroep	% laaggeletterd binnen doelgroep	% van alle laaggeletterden	% van totale bevolking (16-65 jaar)
F	40.7%	30.8%	8.7%
B	23.9%	11.7%	5.6%
D	16.2%	8.1%	5.7%
A	12.7%	14.0%	12.6%
G	10.0%	16.1%	20.6%
E	6.4%	10.0%	18.0%
C	3.7%	9.3%	28.8%

Bron: PIAAC (2011-2012).

Tabel B2: Omvang van de doelgroepen (percentage binnen elke doelgroep dat laaggeletterd is en aandeel van elke doelgroep binnen alle laaggeletterden) – alleen voor mild laaggeletterden (laaggeletterdheidsscore 200-225)

Doelgroep	% laaggeletterd binnen doelgroep	% van alle laaggeletterden
F	16.3%	24.0%
B	14.2%	13.6%
D	9.3%	9.1%
A	7.9%	16.9%
G	4.2%	13.1%
E	3.3%	10.2%
C	2.7%	13.3%

Bron: PIAAC (2011-2012).

Tabel B3: Omvang van de doelgroepen (percentage binnen elke doelgroep dat laaggeletterd is en aandeel van elke doelgroep binnen alle laaggeletterden) – alleen voor zeer laaggeletterden (laaggeletterdheidsscore <200)

Doelgroep	% laaggeletterd binnen doelgroep	% van alle laaggeletterden
F	24.5%	38.0%
B	9.7%	12.3%
D	7.0%	9.8%
G	5.8%	19.1%
A	4.8%	10.9%
E	3.1%	7.2%
C	1.0%	5.2%

Bron: PIAAC (2011-2012).